

NODES

LA INFLUÈNCIA DEL PENSAMENT DE RAMON LLULL EN LA MÚSICA

RESSONS LULLIANS

COMBINACIÓ, ESCALA I CONCORDANÇA SÓN ALGUNES NOCIONS DEL PENSAMENT FILOSÒFIC I TEOLÒGIC DE RAMON LLULL QUE PERMETEN ESTABLIR LLIGAMS AMB CONCEPTES ESTÈTICS I COMPOSICIONS MUSICALS.

TEXT Anna Serra Zamora i Joan Magrané Figuera • FOTOGRAFIES Centre de Cultura Contemporània de Barcelona

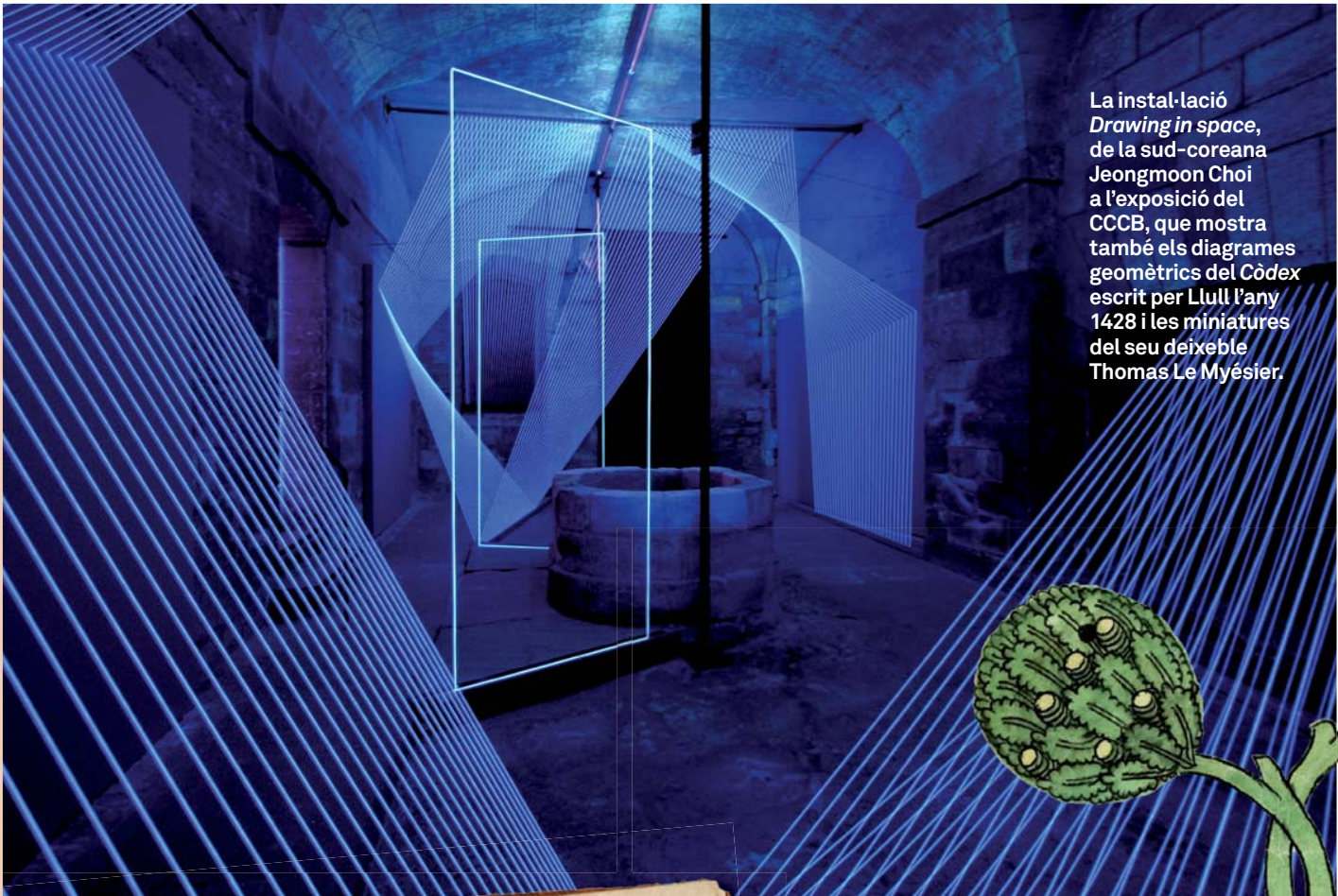
Som a les acaballes de l'Any Llull, que celebra els set-cents anys de la mort del filòsof mallorquí. S'hi han organitzat molts actes, com per exemple els concerts de Jordi Savall, amb la voluntat d'apropar-nos el món musical del Mediterrani dels segles XIII i XIV. Des d'un altre punt de vista, es pot visitar al CCCB l'exposició "La màquina de pensar. Ramon Llull i l'ars combinatoria", que mostra com el pensament lul·lià ha nodrit no només el lul·lisme renaixentista i barroc, sinó sobretot l'art contemporani.

Abans de viure l'anomenada "conversió a la penitència", arran de les cinc visions de Crist crucificat, Ramon Llull (1232-1316) freqüentava l'ambient de la cort de Jaume II i escrivia cançons trobadoresques seguint la moda del moment, una afició que el va familiaritzar amb l'expressió poètica i rítmica, i, en definitiva, musical; el cant a la dama va convertir-se en el cant a Déu; sempre, per tant, entès com un instrument de lloança i d'expressió de l'amor. Cal dir, però, que entre les seves

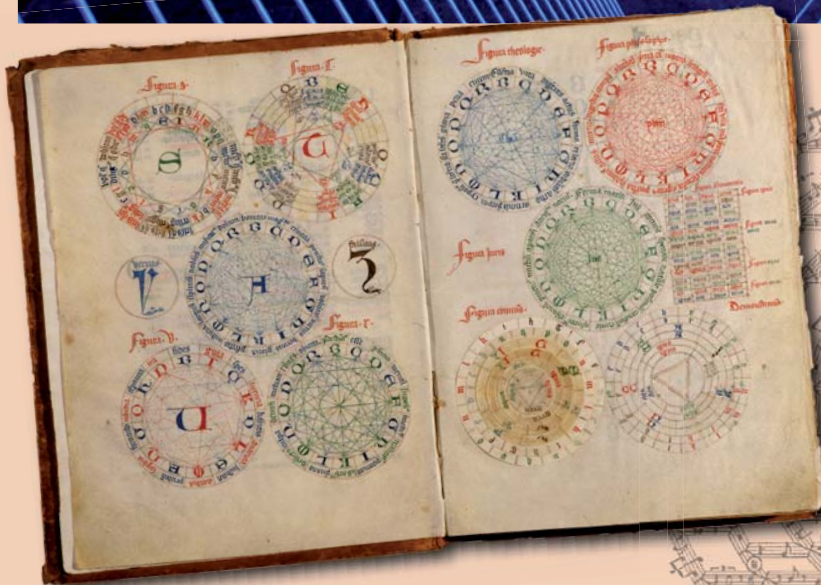
més de 250 obres (de teologia, astronomia, medicina, geometria, dret, retòrica, etc.), no en va dedicar cap íntegrament a la música, i les mencions que hi fa són, proporcionalment, escasses. Tanmateix, Llull emprà un seguit de termes que han tingut una translació estètica i que permeten establir paral·lelismes amb la música, per exemple les nocions de notació, escala, combinació o concordança.

CREAR UNA ESTRUCTURA DE PENSAMENT UNIVERSAL

Nou anys després de les visions esmentades, que va sentir com una vocació a escriure el millor llibre del món per convertir els infidels a la veritat, Llull va rebre per il·luminació divina el mètode –l'ordre i la forma– per portar a terme aquest objectiu. Era l'Ars, un mecanisme sintètic, demostratiu i combinatori basat en la interrelació lògica de conceptes per tal d'arribar a la veritat, això és, Déu. Per això, Llull va desenvolupar un sistema de notació per mitjà de lletres (A, B, C..., vinculades a conceptes, com ara les dignitats de Déu) amb la

La instal·lació *Drawing in space*, de la sud-coreana Jeongmoon Choi a l'exposició del CCCB, que mostra també els diagrames geomètrics del Còdex escrit per Llull l'any 1428 i les miniatures del seu deixeble Thomas Le Myésier.

voluntat de fer-lo comprensible, àgil i elàstic, ja que aquestes lletres es podien combinar i generaven noves formulacions. Aquesta notació algebraica, per tant, es configurava com una estructura de pensament amb possibilitats d'abastar, formular i desentrellar qualsevol qüestió de l'univers. En definitiva, era un sistema de notació universal, per sobre de llengües i cultures. ¿No té també, la música, aquest sentit de llengua de llengües? Llull volia trobar un sistema tan mecanitzat com fos possible. D'aquí a una màquina lògica autònoma hi ha un pas, i aquest pas el van fer autors com Leibniz i Kircher al segle XVII. De la mateixa manera, la música, entesa com una *lingua universalis*, es va deslligar de la seva funció traductora o descriptiva de la realitat –especialment dels *affetti*– i al se- ➤

LA MÀQUINA DE PENSAR

A l'exposició del CCCB, comissariada per Amador Vega, i oberta fins a l'11 de desembre, es poden escoltar àudios d'obres inspirades per textos de Llull o bé en les quals podem reconèixer aspectes lul·lians: Valère Novarina ("Au dieu inconnu"), Arnold Schönberg (*Die Jakobsleiter*), Josep Soler ("Cantavan los aucells a l'alba"), John Cage (*Music of changes*) i Josep M. Mestres Quadreny (*Estro aleatorio*), així com una instal·lació audiovisual de Perejaume (*La rel de l'arbre és una roda*). A la foto, la *Réplica de la màquina de calcular de Leibniz* acoblada per N. J. Lehmann.

FINA A L'11 DE DESEMBRE "LA MÀQUINA DE PENSAR. RAMON LLULL I L'ARS COMBINATORIA" AL CCCB

Y
gle XX es va erigir com un llenguatge abstracte i de significació autònoma o autoreferencial: el mecanisme té significació per si mateix.

La idea de combinació ens porta a la noció de variació, és a dir, els petits canvis aplicats a un conjunt d'elements singulars donats, però que són conjugats de diversa manera. Al final del segle XIV, principalment a França però també a la Corona d'Aragó, es practicava l'*Ars subtilior*, per mitjà de la qual els músics experimentaven amb els elements musicals més enllà del seu resultat sonor, exercici que va acabar depurant-se en el que seria el contrapunt, amb Bach i les seves fugues al capdavant. Durant el Classicisme i el Romanticisme, si bé l'ús del contrapunt era més lliure i menys rígid, aquesta exploració de les possibilitats de mutació i combinació dels elements musicals va arribar al seu punt àlgid. Un cas paradigmàtic és el motiu de quatre notes que obre la *Sinfonia núm. 5* de Beethoven i que prefigura totes les possibilitats que després en germinaran; sense això, no es podria entendre

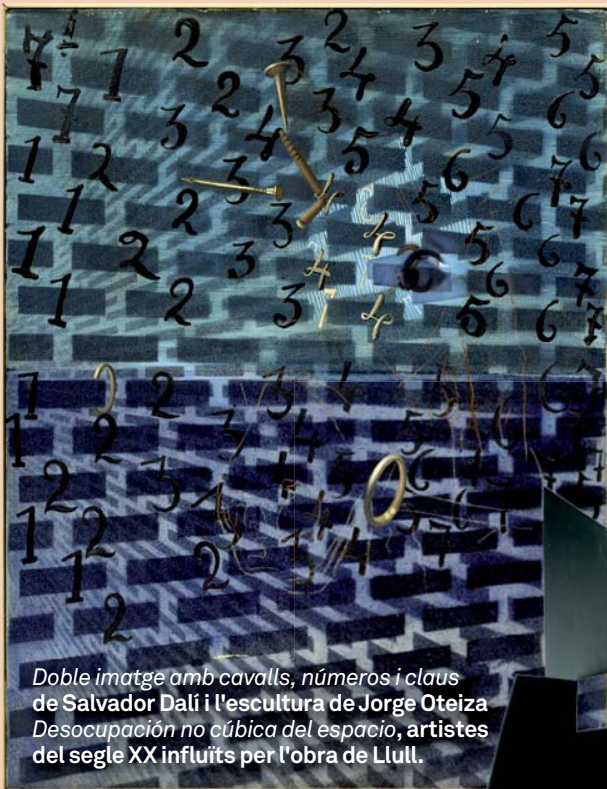
tampoc Brahms, capaç de bastir simfonies partint només d'un interval determinat, és a dir, de dues notes: l'interval de 2a menor contraposat al de 6a menor en la *Sinfonia núm. 2* o la 3a major que domina tota la *Sinfonia núm. 4*, per exemple.

CONNECTAR EL MÓN, L'ÉSSER HUMÀ I DÉU

Entre altres elements clau en el pensament de Llull, hi ha l'escala, entesa com una estructura simbòlica que connecta el món, l'ésser humà i Déu; és a dir, articula el món sensible i l'intel·ligible a través d'uns graus que guien l'exercici de comprensió i perfecció, com mostra l'escala de Jacob bíblica, que inspira *Die Jakobsleiter* de Schönberg. Amb el seu dodecafonisme, tanmateix, de la distribució jeràrquica de les notes es passa a la igualtat entre si, fet que permet encara més llibertat en les permutacions (Webern). Això dona pas al serialisme integral (Messiaen, Boulez, Stockhausen), en què s'apliquen els principis dodecafònics a la totalitat dels paràmetres musicals (intervàlica, dinàmiques, ritmes, forma, etc.), a la creació assistida per ordinador (composició algorítmica, música generativa, *live electronics*), que permet al compositor treballar amb precisió des de contorns intervàlics microtonals fins a combinacions instrumentals de gran complexitat, i a formes experimentals com la generació aleatòria de Mestres Quadreny, formalitzada en partitures que recorden les figures lul·lianes, algunes de les quals eren rodes giratòries –per generar, amb la rotació, la relació entre uns i altres elements/lletres.

No obstant el fet que la combinatòria inviti a l'expansió de les permutacions i a una creativitat aparentment il·limitada, l'existència d'un conjunt d'elements establerts també es pot concebre des de la necessitat de la repetició, amb mínimes variacions. Així, la repetició porta a la calma de la recitació meditativa –com pretenia el *Llibre d'amic e Amat*–, gairebé a manera d'oració –com reflecteixen els àudios de Novarina, sobre els noms de Déu, i de Perejaume, sobre l'arbre, mostrats al CCCB.

L'obra de Llull demostra la creença en una harmonia dels elements, si se segueixen les indefugibles normes de concordança. Tot pensament basat en una escala implica la idea d'una adequació interrelacionada dels elements que la formen; així, si més no, era la cosmovisió lul·liana, tot i que l'art del segle XX hagi demostrat que altres estructures de comprensió i composició són possibles, però amb uns principis estètics compartits que permeten posar en diàleg el món medieval i el contemporani. ▶

Doble imatge amb cavalls, números i claus de Salvador Dalí i l'escultura de Jorge Oteiza. Desocupació no cúbica del espai, artistes del segle XX influïts per l'obra de Llull.